

Vērienīgi grozījumi AUTORTIESĪBU likumā

Kopš 5. aprīļa stājušies spēkā apjomīgi un sarežģīti **GROZĪJUMI AUTORTIESĪBU LIKUMĀ**, kas Saeimā pieņemti šā gada 23. martā. Grozījumi izstrādāti, lai pārņemtu divas Eiropas Savienības (ES) direktīvas, un ietver pielāgošanos digitālajai videi, papildu tiesības autoriem, kā arī rada lielākus izaicinājumus autordarbu izmantotājiem.

Grozījumi Autortiesību likumā un ar to saistītie grozījumi Autortiesību kolektīvā pārvaldījuma likumā tika izstrādāti, lai pārņemtu divas ES direktīvas, norādīts likumprojektu anotācijās. Viena no tām ir Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 17. aprīļa direktīva (ES) 2019/789, ar ko paredz noteikumus par to, kā īstenojamas autortiesības un blakustiesības, kuras piemēro noteiktām raidorganizāciju tiešsaistes pārraidēm un televīzijas un radio programmu retranslācijām, un ar ko groza Padomes direktīvu 93/83/EEK.

Otra ir Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 17. aprīļa direktīva (ES) 2019/790 par autortiesībām un blakustiesībām digitālajā vieno-

tajā tirgū un ar ko groza direktīvas 96/9/EK un 2001/29/EK.

Diskusijas bija ilgas

Diskusijas par grozījumiem Autortiesību likumā bija garas, turklāt abas direktīvas bija jāievieš līdz 2021. gada 7. jūnijam, vebinārā „Autortiesību aktualitātes autoriem un uzņēmumiem, kas izmanto autoru darbus” skaidroja Zvērinātu advokātu biroja *Sorainen* partnere, zvērināta advokāte **IEVA ANDERSONE**. Daudzas ES valstis, tajā skaitā arī Latvija, direktīvas neieviesa norādītajā termiņā.

Pieņemot apjomīgās izmaiņas Autortiesību likumā, vienlaikus ir atrisināts un precizēts regulējums iepriekš neskaidros vai strīdīgos jautājumos, piemēram, par darba devēja tiesībām, datorprogrammu autoru tiesībām, darbu atsavināšanu u.c. Tāpat ar izmaiņām tiek precizēti iepriekš neskaidri jēdzieni.

Šie ir apjomīgākie Autortiesību likuma grozījumi kopš 2004. gada, kad Latvija iestājās ES, akcentēja I. Andersone. Pieņemot abas direktīvas, viens no mērķiem bija pielāgot autortiesību ierobežojumus digitālajai videi. „Skaidrs, ka digitālā vide – interneta, dažādu sociālo tīklu, tiešsaistes pakalpojumu izplatība uzliek jaunus izaicinājumus autortiesību regulējumam un neizmērojami paplašina veidus, kā var izmantot autortiesību darbus, blakus tiesību objektus – mūziku, mākslu, literārus tekstus. Iepriekšējais regulējums lielā mērā bija balstīts vairāk nekā 100 gadu vecās starptautiskās konvencijās, un, protams, ka tas bija jāpielāgo mūsdienu prasībām,” klāstīja I. Andersone.

Jaunie grozījumi visai fundamentāli izmaina noteikumus un izpratni par taisnīgu atlīdzību autoriem un izpildītājiem, kā arī uzlabo atsevišķu lietotāju interešu īstenošanu un cenšas veicināt funkcionējošu tirgu.

Autora mantisko tiesību atsavināšana

Līdz šim Autortiesību likums konkrēti neparedzēja, ka autors savas mantiskās tiesības var ne tikai licencēt, bet atsavināt pavisam. Tagad tas ir atrisināts, ir ieviestas divas jaunas konkrētas normas (39.¹, 39.² panti), kuras paredz, ka autors drīkst atsavināt savas mantiskās tiesības – visas vai atsevišķas.

Ļoti svarīgi ievērot, ka šādā atsavināšanas gadījumā ir jānorāda teritorija, uz kuru attiecas atsavināšana. **Ja teritorija nav norādīta, atsavināšana spēkā tikai valstī, kurā noslēgts līgums.**

Ar grozījumiem ir noteikta iespēja ierobežot atsavināšanu ar noteiktu termiņu. „Līdz šim šķita, ka atsavināšanas atšķirība no licencēšana ir tā, ka atsavināšana ir kā pārdošana – ja kaut ko pārdod, tad tas ir pavisam un neatsaucami. Tagad Autortiesību likums nosaka, ka atsavināšanu var ierobežot ar noteiktu termiņu,” norādīja I. Andersone.

Pienācīga atlīdzība

Viena no būtiskākajām izmaiņām Autortiesību likumā, kas mainīs autortiesību izmantošanu komercdarbībā un autora un darba izmantotāja attiecības, ir pienācīga atlīdzība – gan darba atsavināšanas, gan izmantošanas gadījumā. Pienācīgas un samērīgas atlīdzības principa ieviešana ir noteikta likuma 45.¹ pantā.

Līdz šim likumā atsavināšanas gadījumā vispār netika regulēta atlīdzība, arī izmantošanas gadījumā – ļoti ierobežoti. Tagad autoram ir nosakāma „taisnīga atlīdzība” par mantisko tiesību atsavinā-

šanu vai darba izmantošanu. Noteikšanas kritēriji ir ekonomiskā vērtība, „dižpārdokļa” norma.

Jāsniedz informācija

Ar grozījumiem Autortiesību likumā ir ieviests jauns darba izmantotāja pienākums sniegt informāciju, tas noteikts likuma 45.² pantā.

Regulējums nosaka, ka autora mantisko tiesību pārņēmējam un licenciātam, ar kuru autors noslēdzis licences līgumu, ir pienākums vismaz reizi gadā sniegt autoram aktuālu un visaptverošu informāciju par tiesību vai darba izmantošanu, tostarp par tiesību vai darba izmantošanas veidiem, šīs izmantošanas rezultātā gūtajiem ieņēmumiem un atlīdzību, kas pienākas autoram.

Šo informāciju sniedz atbilstoši katras nozares specifiskajiem apstākļiem, tostarp līgumā ar autoru

Iepriekšējais regulējums lielā mērā bija balstīts vairāk nekā 100 gadu vecās starptautiskās konvencijās, un, protams, ka tas bija jāpielāgo mūsdienu prasībām.

vienojoties par informācijas sniegšanas veidu un formu.

Tiesības izbeigt līgumu

Ar grozījumiem ir ieviestas jaunas un potenciāli biznesa vidē ļoti tālejošas tiesības izbeigt līgumu, ja darbs netiek izmantots. Šādas tiesības autoram būs gan atsavināšanas, gan licences gadījumos. Autoram ir vienpusējas tiesības atkāpties no līguma, ja darbs netiek izmantots divu gadu laikā (likuma 45.³ pants).

Ir vairāki ierobežojumi, kā šīs tiesības nevar izmantot. Piemēram, tiesības atkāpties nevar izmantot, ja autors pats varēja novērst neizmantošanu. Šīs tiesības nav datorprogrammu autoriem un neattiecas uz līgumiem ar kolektīvā pārvaldījuma organizācijām.

„Autoram ir iepriekš jābrīdina par šo tiesību izmantošanu. Ir vēl jādod pēdējā iespēja darba izmantotājam tomēr sākt šo darbu izmantot,” stāstīja zvērināta advokāte.



IEVA ANDERSONE
ZAB Sorainen
partnere,
zvērināta
advokāte

► Darba devēja tiesības

Ar grozījumiem Autortiesību likumā ir uzlabotas darba devēja tiesības izmantot darbinieka darbu. Iepriekš bija paredzētas mantiskās tiesības uz darbinieka radītu darbu – tās piederēja darbiniekam, ja vien darba līgums neparedzēja citādi.

Tagad tiesību piederība nemainās, bet 12. panta grozījumi paredz darba devēja tiesības izmantot darbinieka radīto darbu mērķim, kādam tas radīts un tādā apjomā, kas būtu saprātīgi nepieciešams. Par to, lai iegūtu izmantošanas tiesības, nav līgumiski jāvienojas ar darbinieku atsevišķi, šīs tiesības būs automātiski.

Tāpat kā iepriekš var vienoties par darbinieka kā autora mantisko tiesību pāreju darba devējam.

Datorprogrammu autoru personisko tiesību ierobežojumi

Autortiesību likuma grozījumi 14. pantā nosaka datorprogrammu autoru personisko tiesību ierobežojumus. Iepriekš tas regulējumā nebija noteikts.

„Diezgan bieži mūsu advokātu birojam ir jāpalīdz gatavot vai pārskatīt līgumus, kas ir slēgti par dažādu datorprogrammu izmantošanu. Vienmēr ir bijis intelektuāls izaicinājums pateikt, cik tālu datorprogrammu autori var vai nevar izmantot savas personiskās tiesības, jo iepriekš likums par to klusēja. Mēs bijām spiesti izgudrot dažādus līguma noteikumus, lai šīs tiesības nedaudz padarītu saprotamākas. Skaidrs, ka jebkuram datorprogrammu izmantotājam ir nepieciešams tās atjaunināt vai citādi papildināt, lai varētu praktiski izmantot,” skaidroja I. Andersone.

Regulējumā ir paredzēti tiesiskās noteiktības uzlabojumi datorprogrammu izmantotājiem.

Svarīgas izmaiņas ir veiktas attiecībā uz autora personiskajām tiesībām uz datorprogrammām. Ņemot vērā, ka autoru personisko tiesību īstenošana var traucēt normālam datorprogrammu atjaunināšanas un jaunu datorprogrammu izstrādes procesam, tās tiek ierobežotas.

Autori vairs nevar, pamatojoties uz savām personiskajām tiesībām, aizliegt datorprogrammu pārveidošanu, grozīšanu un papildināšanu. Izņēmums ir gadījums, ja šādā gadījumā tiktu aizskarts autora gods un cieņa. Tāpat autori arī nevar īstenot personiskās tiesības uz darba atsaukšanu.

Jaunas blakustiesības preses izdevējiem

Ar grozījumiem Autortiesību likumā ir ieviests jauns blakustiesību veids, kas iepriekš nepastāvēja. „Blakustiesības līdz šim pastāvēja mūzikas izpildītājiem, fonogrammu producentiem, aktieriem, bet preses izdevējiem šādas tiesības nebija,” skaidroja I. Andersone.

Tagad, ieviešot direktīvu, Autortiesību likumā ir jauns 53.¹ pants, ar kuru preses izdevējiem no-

teiktas blakustiesības attiecībā uz publicētajiem preses izdevumiem un to izmantošanu tiešsaistē jeb interneta vidē.

Bieži vien tiešsaistē pieejamās publikācijas tiek pārpublicētas, lai gūtu ieņēmumus. Tāpēc ar grozījumiem **preses izdevējiem ir noteiktas blakustiesības attiecībā uz publicētajiem preses izdevumiem tiešsaistē, kuras ir spēkā divus gadus no publikācijas brīža.**

Tāpat ir noteiktas izdevēju tiesības tiešsaistē, proti, izdevēji var atļaut vai aizliegt preses izdevumu kopēšanu un ievietošanu tiešsaistē. Līdz ar to tiešsaistes



Grozījumi Autortiesību likumā ir sarežģīti pat profesionāliem juristiem. Lai tos labāk saprastu, nāksies palauzīt galvu jebkuriem autoriem un autortiesību izmantotājiem.

pakalpojumu sniedzējiem ir jāiegūst atļauja šādu izdevumu izmantošanai.

Vienlaikus ir noteikts, ka izdevējiem ir tiesības uz samērīgu daļu no ieņēmumiem par preses izdevuma izmantošanu tiešsaistē.

Kad atļauju nevajag

Autortiesību likumā ir noteikti arī gadījumi, kad atļauju nevajag iegūt:

- ja preses izdevumu izmanto individuāls izmantotājs personiskām vajadzībām vai nekomerciālā nolūkā (piemēram, cilvēks *Facebook* var ievietot kādu rakstu, kas ir paties, to droši var darīt arī turpmāk);
- hipersaites ievietošanai;
- atsevišķu vārdu vai ļoti īsu fragmentu izmantošanai.

Taču arī izņēmumu gadījumā vajag ņemt vērā dažādus faktoros, piemēram, autortiesības, kuras autors sava ieguldījuma dēļ jau varētu būt ieguvis attiecībā arī uz pašu virsrakstu vai īsu fragmentu.

Likumā jauna nodaļa

Autortiesību likumā ir ieviesta jauna VIII¹ nodaļa „Darba vai blakustiesību objekta izmantošana, ko veic tiešsaistes satura kopīgošanas pakalpojumu sniedzējs”. Tajā paredzēta koplietošanas platformu atbildība attiecībā uz atļauju iegūšanu no autortiesību un blakustiesību subjektiem.

Tiešsaistes pakalpojuma sniedzēja definīcija ir noteikta 56.¹ pantā. Tajā teikts: tiešsaistes satura kopīgošanas pakalpojumu sniedzējs ir informācijas sabiedrības pakalpojumu sniedzējs, kura galvenais mērķis vai viens no galvenajiem mērķiem ir glabāt un nodrošināt publisku piekļuvi lielam daudzumam darbu vai blakustiesību objektu, kurus ir augšupielādējuši pakalpojumu lietotāji un kurus tas organizē un to izmantošanu veicina, lai gūtu peļņu.

Tiešsaistes pakalpojuma sniedzēji ir tādas platformas kā *YouTube*, *Facebook*, *Vimeo* u.c. Šāda veida platformas rada iespēju to lietotājiem augšupielādēt saturu, kas ir aizsargāts ar autortiesībām un blakustiesībām, bieži vien neiegūstot piekrišanu no tiesību īpašniekiem.

Līdz ar grozījumiem ir paredzēta koplietošanas platformu atbildība attiecībā uz atļauju iegūšanu no autortiesību un blakustiesību subjektiem. Šis pienākums attiecas tikai uz platformām, kurām ir būtiska loma tiešsaistes satura tirgū (glabā un sniedz piekļuvi „lielam daudzumam” darbu) un kas par vienu un to pašu auditoriju konkurē ar citiem tiešsaistes pakalpojumu sniedzējiem.

Kopīgošanas pakalpojumu sniedzēju atbildība

Kopīgošanas pakalpojumu sniedzēju atbildība par lietotāju augšupielādētajiem materiāliem ir paredzēta Autortiesību likuma 56.² pantā.

Satura kopīgošanas pakalpojuma sniedzējam jāsaņem atļauja no autortiesību vai blakustiesību subjekta, publicējot darbu, ko augšuplādē pakalpojuma lietotājs.

Ja pakalpojuma sniedzējs nav ieguvis atļauju, tas ir atbildīgs par tiesību pārkāpumu.

I. Andersone tiesību pārkāpumu ilustrēja ar piemēru: ja kāds lietotājs mēģinās *YouTube* ielikt video, tad platformai ir jāpārliciecinās, ka lietotājs pats ir šī video autors. Ja tā nav, platformai no video autora būs jāsaņem atļauja.

Tiesību pārkāpums nav gadījumos, ja pastāv trīs nosacījumi, kuri atbrīvo platformu no atbildības, t.i., kopīgošanas pakalpojumu sniedzējs:

- pielicis vislielākās pūles, lai saņemtu atļauju;
- ievērojot augstākos nozares standartus par profesionālo rūpību, ir pielicis vislielākās pūles, lai nodrošinātu, ka nav pieejami tādi darbi, par kuriem tiesību subjekti ir snieguši atbilstošu informāciju;
- saņemot tiesību subjekta pamatotu paziņojumu, ir nekavējoties rīkojies, lai savā tīmekļvietnē atspējotu piekļuvi paziņojumā minētajam darbam vai izņemtu šo darbu no vietnes, un ir

pielicis vislielākās pūles, lai nepieļautu tā atkārtotu augšupielādi.

Paredzēti arī izņēmumi

Kopīgošanas pakalpojumu sniedzēja atbildības izņēmumi ir noteikti likuma 56.³ pantā.

Pakalpojumu sniedzējiem, kuri ES ir pieejami mazāk nekā trīs gadus, un kuru gada apgrozījums ir mazāks par 10 miljoniem eiro, ir jāizpilda tikai pirmie divi nosacījumi, lai tie tiktu atbrīvoti no atbildības (nevajag „nekavēties rīkoties”).

Taču gadījumos, ja šo pakalpojumu sniedzēju unikālo apmeklētāju vidējais skaits mēnesī pārsniegs piecus miljonus, ir jāpierāda, ka tie ir pielikuši vislielākās pūles, lai nepieļautu objektu atkārtotu augšupielādi, par kuriem subjekti ir snieguši nepieciešamo informāciju.

Citi grozījumi

Autortiesību likuma V nodaļā ir ieviesti arī papildinājumi autora mantisko tiesību ierobežojumiem, pielāgojot tos digitālajai videi.

Norādot darba nosaukumu, avotu un autora vārdu, atļauts darbus izmantot:

- ilustrēšanas mērķim mācību procesā;
- pētniecības mērķiem.

Ievērojot Autortiesību likumā noteikto kārtību, atļauts reproducēt likumīgi pieejamus darbus, lai veiktu tekstizrāci un datizrāci.

Ievērojot regulējumā noteikto kārtību, kultūras mantojuma iestādei nekomerciālā nolūkā atļauts jebkādā formātā un datu nesējā reproducēt tās krājumā pastāvīgi esošu darbu saglabāšanas mērķim.

Iespējamie izaicinājumi nākotnē

Jaunais Autortiesību regulējums ir ieviesis daudzus jaunus terminus un tiesību jēdzienus. I. Andersone piezīmēja, ka grozījumi Autortiesību likumā ir sarežģīti pat profesionāliem juristiem. Lai tos labāk saprastu, nāksies palauzīt galvu jebkuriem autoriem un autortiesību izmantotājiem.

Viens no lielākajiem izaicinājumiem būs praksē piemērot jauno regulējumu par taisnīgu atlīdzību, precīzi formulēt līgumu noteikumus. „Nāksies pārskatīt vai pat izstrādāt jaunus līgumus par autortiesību atsavināšanu vai licencēšanu,” skaidroja advokāte.

Liels nezināmais ir arī, kā jaunās preses izdevēju tiesības ietekmēs pieejamību dažādiem darbiem un kā to ietekmēs tiešsaistes platformu pienākumi iegūt autoru atļaujas. Vai tas nesamazinās pieejamību dažādiem darbiem un vai nebūs izaicinājums vārda brīvībai?

I. Andersone uzskata, ka svarīgi būs saskaņot autoru, darbu lietotāju un citu ieinteresēto personu tiesības, it sevišķi, kad jāsamēro autortiesības ar vārda brīvību. Būtu ļoti svarīgi ieviest arī regulējuma vienveidīgu interpretāciju ES ietvaros, kā arī nodrošināt jaunā regulējuma pareizu interpretāciju tiesu sistēmā.

IIJP

Vebināra atziņas
pierakstīja
INESE HELMANE